

DOI 10.31558/2307-2318.2025.4.12

УДК 332.1:631.1:502.131.(477)

JELClassification: Q15, Q18, Q01, O13, R14

Орехова Т.В.

д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3650-5935>

t.oriekhova@donnu.edu.ua

Сиса Г.В.

аспірант Київського національного університету імені Вадима Гетьмана

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8273-7147>**ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН,
ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК**

У статті досліджено сучасний стан, структуру та тенденції використання земельних ресурсів України в умовах трансформаційних процесів аграрного сектору економіки. Проаналізовано динаміку земельного фонду, співвідношення сільськогосподарських угідь і земель інших категорій, а також особливості їх розподілу між землевласниками та землекористувачами.

Визначено ключові наслідки аграрних реформ для формування ринку земель сільськогосподарського призначення, зокрема зміну організаційної структури господарювання, зростання ролі фермерських і особистих селянських господарств, посилення концентрації землекористування. Особливу увагу приділено проблемі надмірної розораності угідь, деградації ґрунтів і нераціонального використання земель, що створює загрози сталому розвитку аграрного виробництва. Обґрунтовано значення земельних ресурсів як базового елемента ресурсного потенціалу аграрного сектору та складової національного багатства України.

Зроблено висновок про необхідність удосконалення державної політики регулювання земельних відносин із урахуванням європейських практик і принципів збалансованого розвитку територій.

Ключові слова: ресурсний потенціал, аграрний сектор, ринок земель, сільськогосподарські угіддя, аграрна галузь, структура землекористування, трансформації, сталий розвиток, екологія, державне регулювання.

Табл. 5, Літ. 21

Orekhova T.

Doctor of Economic Science, Professor, Professor of the Department of International

Economic Relations, Vasyl' Stus Donetsk National University

Sysa H.

PhD student of Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

**LAND RESOURCES OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE: CURRENT
STATE, TRANSFORMATIONS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

The article examines the current state, structure and development trends of land resources in Ukraine under the conditions of long-term agrarian reforms and institutional transformations of the agricultural sector. Particular attention is paid to the role of agricultural land as a key component of the national resource potential and a fundamental factor of agricultural production. Based on official statistical data, the dynamics of the land fund,

changes in the structure of agricultural land, and redistribution of land among landowners and land users are analyzed. The study identifies significant shifts in land use patterns caused by agrarian reforms, including the reduction of land areas used by large agricultural enterprises, the expansion of household land use, the formation of farmer farms, and the emergence of new categories of land users.

The paper highlights the problem of excessive ploughing of agricultural land in Ukraine, which significantly exceeds the indicators of most European countries and leads to soil degradation, erosion processes, loss of fertility and deterioration of environmental sustainability. The growing concentration of land use, especially within large agricultural enterprises, is considered a potential threat to the development of family farming, rural employment and balanced territorial development.

The research emphasizes that land resources play a crucial role in ensuring food security, economic stability and sustainable development of rural areas. At the same time, purely market-oriented and technical approaches to land relations regulation have resulted in structural imbalances in the agricultural land market. The article substantiates the need for improving the institutional and legal framework of land relations regulation, taking into account European Union recommendations, environmental requirements and social priorities. The conclusions stress that effective land policy should be aimed at rational land use, prevention of land degradation, support of small and medium agricultural producers, and long-term preservation of land as a strategic national asset.

Key words: resource potential, agricultural sector, land market, agricultural land, agricultural industry, land use structure, transformations, sustainable development, ecology, state regulation.

Постановка проблеми. Земельні ресурси є основою функціонування аграрного сектору економіки України та ключовим чинником формування її національного багатства. В умовах ринкової трансформації аграрних відносин питання раціонального використання земель, формування ефективного ринку земель сільськогосподарського призначення та забезпечення сталого розвитку сільських територій набувають особливої актуальності. Аграрні реформи, що тривають з початку 1990-х років, суттєво вплинули на структуру землекористування, форми власності та організацію аграрного виробництва, що потребує комплексного наукового аналізу.

Незважаючи на значний земельний потенціал України, його використання залишається недостатньо ефективним і часто нераціональним. Надмірна розораність територій, деградація ґрунтів, концентрація землекористування та недосконалість механізмів регулювання земельних відносин створюють загрози економічній, екологічній і соціальній стабільності аграрного сектору. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження сучасного стану земельних ресурсів та оцінки наслідків аграрних реформ для розвитку ринку земель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку аграрного сектору, трансформації земельних відносин і функціонування ринку земель висвітлені у працях вітчизняних науковців, зокрема М.В. Присяжнюка та П.Т. Саблука [1], В.Я. Месель-Веселяка [2], О.В. Шубравської [3-4], Л.В. Забуранної [5-6], І.Г. Кириленка [7], Ю.Є. Кирилова [8], М.І. Пугачова [9] та інших [10-11]. У дослідженнях акцентується увага на інституційних змінах, соціально-економічних наслідках реформ і питаннях сталого розвитку аграрного виробництва. Водночас потребують подальшого аналізу сучасні структурні зміни землекористування та тенденції концентрації земель у нових умовах функціонування ринку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку земельних ресурсів України, оцінка структурних змін у

землекористуванні внаслідок аграрних реформ та обґрунтування напрямів удосконалення регулювання ринку земель сільськогосподарського призначення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Функціонування та подальший розвиток аграрно-продовольчого виробництва ґрунтується на комплексному використанні ресурсного потенціалу, до складу якого належать природні ресурси (земля, вода, ліси, повітря, світло, тепло, вологість), людські (трудові) ресурси, матеріально-технічна база, а також результати науково-технічного прогресу – знання, технології, інновації тощо.

За даними Державної служби статистики України, станом на початок 2022 року загальна площа земельного фонду України становила 60 354,9 тис. га [12]. Із них сільськогосподарські угіддя займали 41 310,9 тис. га, або 68,5% загальної площі, у тому числі рілля – 32 544,3 тис. га (78,4%). Частка інших земель складала 18 865,6 тис. га, або 31,5%, і за останній період збільшилася на 178,4 тис. га (0,9%). До цієї категорії належать ліси та лісовкриті площі (10 686,8 тис. га, або 17,7%), забудовані землі (3 767,5 тис. га, або 6,0%), землі під водою (2 415,4 тис. га, або 4,0%), а також відкриті заболочені території (973,8 тис. га, або 1,8%). У порівнянні з 2000 роком площа сільськогосподарських угідь скоротилася на 337,7 тис. га (0,8%), зокрема ріллі – на 19,3 тис. га (0,06%). Найбільші зміни відбулися за рахунок зменшення площ перелогів майже вдвічі та скорочення багаторічних насаджень на 37,1 тис. га (3,98%). Водночас відзначається зростання площі меліорованих земель і суттєве розширення територій під забудовами – майже на 1 млн га (табл. 1). Таким чином, у період трансформації відносин власності структура земельних ресурсів зазнала помітних змін.

Таблиця 1 – Земельні ресурси України та динаміка їх структури за використанням (на кінець року)

Категорії земель	2000р		2010р		2021р	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Усього земель	60354,8	х	60354,8	х	60354,9	х
Сільськогосподарські угіддя	41827,0	100,00	41576,0	100,00	41329,0	100,00
у % до усіх земель	х	69,30	х	68,89	х	68,45
у тому числі:						
- рілля	32563,6	77,85	32476,5	78,11	32698,5	79,12
- сіножаті	2388,6	5,71	2410,9	5,80	2294,4	5,55
- пасовища	5521,3	13,20	5481,9	13,19	5282,6	12,78
- перелоги	421,6	1,01	310,2	0,75	190,5	0,46
- багаторічні насадження	931,9	2,23	896,5	2,16	863,0	2,09
Зрошувані землі	2408	3,99	2175	3,60	2166	5,24
Частка зрошуваних земель у площі сільськогосподарських угідь, %	х	5,74	х	5,23	х	5,22
Осушені землі	3299	5,47	2956	4,90	2955	4,90
Частка зрошуваних земель у площі сільськогосподарських угідь, %	х	7,08	х	7,11	х	7,12
Ліси та лісовкриті площі	10457,5	17,33	10601,1	17,56	10674,9	17,69
Забудовані землі	2459,2	4,07	2512,5	4,16	3597,8	5,96

Землі під водою	2420,5	4,01	2423,5	4,02	2425,0	4,02
Відкриті заболочені землі	953,5	1,58	979,9	1,62	1089,4	1,80
Інші землі	1055,2	1,75	1046,0	1,73	1078,5	1,79
Заповідники та природні національні парки:						
- кількість	31	х	45	х	73	х
- площа	887,5	1,47	1310,5	2,17	1997,4	3,31

Джерело: розраховано авторами за даними [12]

Земля є ключовим ресурсом соціально-економічного розвитку України та одним з основних складників її національного багатства. У сільському, лісовому та рибному господарстві вона виступає головним засобом виробництва і водночас предметом праці, що відповідно до Конституції України перебуває під особливою охороною держави [13].

Для України характерний надзвичайно високий рівень розораності сільськогосподарських угідь. Якщо у 2000 році цей показник становив 77,9%, то у 2018 році він зріс до 78,4%, а в окремих областях (Черкаській, Вінницькій, Тернопільській, Кіровоградській) перевищує 90%. Подібних масштабів розораності не має жодна країна світу: у Великій Британії та США цей показник коливається в межах 18-20%, а в Німеччині та Франції – не перевищує 32-36%. Науковці Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» вказують на нераціональне використання орних земель, що спричиняє активізацію деградаційних процесів, зокрема ерозію ґрунтів, підтоплення, зсуви, перезволоження, підвищення кислотності та засолення [1, с. 74-75].

У ході реалізації аграрної реформи, започаткованої Постановою Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу» від 18 грудня 1990 р. № 563-ХІІ [14] та іншими нормативно-правовими актами, на базі колгоспів і частково радгоспів було сформовано нові організаційно-правові форми господарювання ринкового типу. Паралельно відбувся перерозподіл земель між землевласниками та землекористувачами (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка розподілу сільськогосподарських угідь за землевласниками і землекористувачами

Показники	1990р		2000р		2010р		2021р	
	Всього земель, тис. га	Частка, %	Всього земель, тис. га	Частка, %	Всього земель, тис. га	Частка, %	Всього земель, тис. га	Частка, %
Загальна земельна площа	60354,9	х	60354,9	х	60354,9	х	60354,9	х
Всього с.г. угідь	42030,3	100,0	41829,5	100,0	41596,4	100,0	42726,4	100,0
Землі с.-г. підприємств і громадян	41720,6	99,3	40307,8	96,4	36554,8	87,9	36452,1	85,3
з них с.-г. підприємства	39155,5	93,2	32886,2	78,6	16850,3	40,5	16307,8	38,2
фермерські господарства	0,0	0,0	1178,4	2,8	4014,1	9,7	4437,9	10,4
господарства населення	2565,1	6,1	6243,2	14,9	15690,4	37,7	15706,4	36,8
Інші землекористувачі	309,7	0,7	1521,7	3,6	5041,6	12,1	6273,1	14,7

Джерело: розраховано автором за даними [1, с.364; 12]

Земельні масиви, які раніше були зосереджені у сільськогосподарських

підприємствах та громадян і охоплювали 42,0 млн га (99,3% сільськогосподарських угідь), зазнали істотних змін. Площа угідь у сільськогосподарських підприємствах скоротилася з 39,2 млн га до 16,3 млн га (38,2%), тоді як у господарствах населення вона зросла з 2,565 млн га до 15,7 млн га (36,8%). Водночас сформувався новий сектор фермерських господарств, які обробляють 4,4 млн га, або 10,4% угідь. Також з'явилася група землекористувачів категорії «інші», у яких площа угідь зросла з 0,3 млн га у 1990 році до 6,3 млн га у 2016 році, а частка – з 0,7% до 14,7%.

Із загальної площі території України (60,4 млн га) за сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення закріплено 37,8 млн га (62,5%), тоді як 22,6 млн га (37,5%) перебувають у користуванні інших категорій землекористувачів, що відрізняються за функціональним призначенням та структурою угідь (табл. 3, 4).

Таблиця 3 – Структура загальної земельної площі та її розподіл за землевласниками землекористувачами станом на 1 січня 2022, тис. га

Показники	Загальна земельна площа	Усі с.-г. угіддя	з них:				Інші землі
			рілля	сіножаті	пасовища	інші	
Всього земель	60354,9	42726,4	32541,3	2406,4	5434,1	2344,5	17628,5
частка, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Землі с.-г. підприємств і громадян	37747,6	36453,3	31131,9	1570,6	2830,2	920,6	1294,3
у % до всіх земель	62,5	85,3	95,7	65,3	52,1	39,3	7,3
з них:							
землі с.-г. підприємств	21450,8	20746,9	19476,1	404,4	664,3	67,9	703,9
у % до всіх земель	35,5	48,5	59,8	16,8	12,2	2,9	4,0
у т.ч.							
державних	1118,1	937,0	773,9	33,2	95,4	34,5	181,1
у %	1,8	2,2	2,4	1,4	1,8	1,5	1,0
недержавних	20332,7	19809,9	18702,2	371,2	568,9	167,6	522,8
у %	33,7	46,3	57,5	15,4	10,5	7,1	3,0
землі громадян	16296,8	15706,4	11655,8	1166,2	2165,9	718,5	590,4
у %	27,0	36,8	35,8	48,5	39,8	30,6	3,3
Землі користувачів інших категорій	22607,3	6273,1	1409,4	835,8	2603,9	1424,0	16334,2
у %	37,5	14,7	4,3	34,7	47,9	60,7	92,7

Джерело: розраховано авторами за даними [12]

Таким чином, у результаті реформування аграрного сектору відбулися суттєві зміни його організаційної структури: з'явилися нові форми господарювання, здійснено перерозподіл земель між власниками, змінено розміри землекористувань, сформовано фермерські господарства, а також підприємства без власної землі, що виконують переважно посередницькі функції.

За інформацією Державної служби статистики України [12] в аграрному секторі економіки було зареєстровано на початок 2019 року 67906 юридичних осіб, з яких фермерські господарства становили 45654 одиниць, сільськогосподарські виробничі кооперативи – 1005 одиниць, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи – 1207 одиниць.

Таблиця 4 – Земельні ресурси України та їх структура за землевласниками та землекористувачами станом на 1 січня 2022 року, тис. га

Показники	Загальна земельна площа	Усі с.-г. угіддя	з них:				Інші землі
			рілля	сіножаті	пасовища	інші	
Всього земель	60354,9	42726,4	32541,3	2406,4	5434,1	2344,6	17628,5
у % до заг. площі	100,0	70,79	53,92	3,99	9,00	3,88	29,21
у % до с.-г. угідь	х	100,0	76,2	5,6	12,7	5,5	Х
Землі с.-г. підприємств і громадян	37746,7	36453,3	31131,9	1570,6	2830,2	920,6	1294,3
у % до заг. площі	100,0	96,6	82,5	4,2	7,5	2,4	3,4
у % до площі с.-г. угідь	х	100,0	85,4	4,3	7,8	2,5	х
у тому числі:							
Землі с.-г. підприємств	21450,8	20746,9	19476,1	404,4	664,3	67,9	703,9
у % до заг. площі	100,0	96,7	90,8	1,9	3,1	0,3	3,3
у % до с.-г. угідь	х	100,0	93,9	1,9	3,2	0,3	х
з них:							
державних	1118,1	937,0	773,9	33,2	95,4	34,5	181,1
у % до заг. площі	100,0	83,8	69,2	3,0	8,5	3,1	16,2
у % до с.-г. угідь	х	100,0	82,6	3,5	10,2	3,7	х
недержавних	20332,7	19809,9	18702,2	371,2	568,9	167,6	522,8
у % до заг. площі	100,0	97,4	92,0	1,8	2,8	0,8	2,6
у % до с.-г. угідь	х	100,0	94,4	1,8	2,9	0,8	х
землі громадян	16296,8	15706,4	11655,8	1166,2	2165,9	718,5	590,4
у % до заг. площі	100,0	96,4	71,5	7,2	13,3	4,4	3,6
у % до с.-г. угідь	х	100,0	74,2	7,4	13,7	4,6	х
землі користувачів інших категорій	22607,3	6273,1	1409,4	835,8	2603,9	1424	16334,2
у % до заг. площі	100,0	27,7	6,2	3,7	11,5	6,3	72,3
у % до с.-г. угідь	х	100,0	22,5	13,3	41,5	22,7	х

Джерело: розраховано за даними [12; 15, с.96-97]

У 2021 році кількість сільськогосподарських підприємств, що мали сільськогосподарські угіддя, становили 40,3 тис. од., або 82,0% від їх загальної кількості, 8,9 тис. підприємств не мали сільськогосподарських угідь (табл. 5).

Таблиця 5 – Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств за площею сільськогосподарських угідь

	2010р					2021р					Зміни +/- до 2010 року		
	усього	% до заг. к-ті	Площа с.-г. угідь, тис. га	% до заг. площі	У розрах. на 1 господарство, га	усього	% до заг. к-ті	Площа с.-г. угідь, тис. га	% до заг. площі	У розрах. на 1 господарство, га	Кількість одиниць	Площа с.-г. угідь, тис. га	У розрах. на 1 господарство, га
Під-ва, що мали с.-г. угіддя	48824	86,4	21585,9	100,0	459,9	40333	82,0	20005,2	100,0	496,0	-8491	-1580,7	36,1
у т. ч. за площею, га													
до 5,0	5784	10,2	18,3	0,1	3,2	2972	6,0	9,5	0,05	3,2	-2812	-8,8	0,0
5,1-10,0	4038	7,1	31,9	0,1	7,9	2496	5,1	19,5	0,1	7,8	-1542	-12,4	-0,1
10,1-20,0	4925	8,7	76,3	0,3	15,5	3811	7,7	59,1	0,3	15,5	-1114	-17,2	0,0
20,1-50,0	13707	24,3	519,8	2,4	37,8	11076	22,5	417,3	2,1	37,7	-2631	-102,5	-0,1
50,1-100,0	4831	8,6	345,2	1,6	71,9	4909	10,0	354,5	1,8	72,2	78	9,3	0,3
100,1-500,0	7181	12,7	1743,1	8,1	244,4	7573	15,4	1851,1	9,3	244,4	392	108	0
500,1-1000,0	2667	4,7	1919,4	8,6	717,9	2704	5,5	1932,9	9,7	714,8	37	13,5	-3,1
1000,1-2000,0	2661	4,7	3822,8	16,8	1436,1	2447	5,0	3513,0	17,5	1435,6	-214	-309,8	-0,5
2000,1-3000,0	1347	2,4	3295,5	14,2	2442,9	1063	2,2	2594,0	12,9	2440,3	-284	-701,5	-2,6
3000,1-4000,0	666	1,2	2293,0	9,9	3447,6	467	0,9	1612,4	8,1	3452,7	-199	-680,6	5,1
4000,1-5000,0	376	0,7	1670,5	6,8	4436,5	250	0,5	1109,8	5,5	4439,2	-126	-560,7	2,7
5000,1-7000,0	332	0,6	1919,6	8,9	5813,4	258	0,5	1497,0	7,5	5802,3	-74	-422,6	-11,1
7000,0-10000,0	178	0,3	1479,6	6,9	8403,9	127	0,3	1057,5	5,3	8326,8	-51	-422,1	-77,1
понад 10000,0	131	0,2	2450,9	15,3	20466,5	180	0,4	3977,6	19,9	22097,8	49	1526,7	1631,3
Підприємства, що не мали с.-г. угідь	7669	13,6	х	х	х	8875	18,0	х	х	х	1206	х	х
Всього	56493	100,0	х	х	х	49208	100,0	х	х	х	-7285	х	х

Джерело: [15, с.100-101]

Сільськогосподарські підприємства суттєво відрізняються за розмірами – площею сільськогосподарських угідь і часткою в загальній кількості. Понад половина господарств (51,3%) мають площу до 100 гектарів. У цій групі найбільша кількість господарств – 11,1 тис. одиниць з площею сільськогосподарських угідь в межах 20,1-50 га. У розрахунку на одне господарство припадає в середньому 37,7 га угідь.

Масовою є група господарств з площею 100,1-500 га, що становить 7,6 тис. од. або 15,4%, у яких площа сільськогосподарських угідь у середньому на одне господарство становить 244,4 гектари. Зі збільшенням розміру площі понад 500 гектарів у розрахунку на господарство їх кількість зменшується від 5,5% до 0,4%. Понад 10,0 тис. га угідь мають лише 180 господарств або 0,4%. У них зосереджено 3977,6 тис. га, або 19,9%. В середньому на таке господарство припадає 22,1 тис. га сільськогосподарських угідь. З 2010 року спостерігається зменшення на 8,5 тис. од. кількості діючих сільськогосподарських підприємств, що мали сільськогосподарські угіддя, площа в яких також зменшилась з 21,6 млн. га до 20,0 млн. га або на 1,6 млн. га. У розрахунку на одне господарство площа сільськогосподарських угідь зросла на 54,0 га і становила у 2018 році 496,0 га.

В розрізі окремих груп господарств спостерігаються незначні зміни, зокрема в дрібних господарствах розміри площ сільськогосподарських угідь змінились незначно. При цьому загальна кількість дрібних підприємств з площею угідь до 100 га хоч і скоротилась на 8021 господарств (на 24,1%), все ж є наймасовішою і становить 25,3 тис. одиниць, або 51,3% від усіх підприємств. У тому числі група діючих сільськогосподарських підприємств з площею сільськогосподарських угідь від 20 до 50 га, становила 11076 од., або 22,5%, в яких було сконцентровано 417,3 тис. га, або 2,1% від всієї площі сільськогосподарських угідь. В середньому на одне господарство припадало 37,7 гектарів.

Значну площу сільськогосподарських угідь, а саме 3513,0 тис. га, або 17,6% займає група господарств з площею сільськогосподарських угідь 1001-2000 га. Їх кількість становить 2447 господарств, або 5,0% від всієї кількості. В середньому на одне господарство тут припадає 1435,6 гектари.

Найбільше сільськогосподарських угідь зосереджено в групі з площею понад 10,0 тис. га, кількість яких становить 180 од., або 0,4%, а площа в них сільськогосподарських угідь – 3977,6 тис. га, або майже 20%. В середньому на господарство припадає 22,1 тис. га. При чому за період з 2012 року їх кількість зросла лише на 16 одиниць, а загальна площа – на 621,1 тис. га. При цьому економісти відзначають [16; 17, с.73], що на українському земельному ринку є ряд компаній із ЄС та які є до того ж інвесторами – на них припадає 21 угода із земельними ділянками загальною площею понад 1,8 млн. га (із 35 зареєстрованих в Україні до 2017 року, інформація про які є в базі даних Land Matrix). «Тенденції посилення концентрації землекористування загрожують засадам європейського аграрного устрою, європейським моделям сімейного господарювання, залученню молоді до фермерства, що наразі є предметом значного занепокоєння громадськості та політиків» [16]. Суто технічні та ринкові підходи спричинили значні перекоси на ринку землі: високий ступінь концентрації сільськогосподарських угідь, деградація територій, занепад аграрного виробництва та зникнення дрібних господарств, активізація процесів захоплення земель».

«Необхідна розробка правового інструментарію, яким можуть слугувати «Рекомендації ЄС щодо регулювання земельних відносин і низка директив на їх виконання які охоплюють чотири основні напрями: внутрішній ринок, сільське господарство, охорона навколишнього середовища та територіальна єдність, і створюють підґрунтя для забезпечення комплексного цілісного розвитку територій на основі реалізації права людини на землю» [16].

Отже, а аграрному секторі економіки сформувались переважно дрібні сільськогосподарські підприємства хоча їх кількість зменшується при майже однаковій площі сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне господарство.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що аграрні реформи суттєво змінили структуру землекористування та організацію аграрного виробництва в Україні. Земельні ресурси залишаються стратегічною основою розвитку аграрного сектору, проте їх використання супроводжується екологічними та соціально-економічними ризиками.

Надмірна розораність, деградація ґрунтів і концентрація землекористування потребують комплексного державного регулювання. Подальший розвиток ринку земель має ґрунтуватися на принципах раціонального землекористування, екологічної безпеки та підтримки дрібних і середніх сільськогосподарських виробників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.
2. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Теоретико-методологічне і нормативно-правове забезпечення трансформації аграрного сектору економіки України до ринкових умов господарювання, науковий супровід та ефективність запровадження. *Економіка АПК*. 2015. № 7. С. 5-24.
3. Шубравська О.В. Агропродовольчий розвиток України в контексті глобальних викликів. *Економіка АПК*. 2014. № 7. С. 52-58.
4. Шубравська О.В. Сільськогосподарське виробництво України: нові можливості та виклики розвитку. *Економіка України*. 2015. № 5. С. 40-51.
5. Забуранна Л.В., Попрозман Н.В. Соціально-економічні аспекти розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2015. № 3. С. 15-22.
6. Забуранна Л.В., Ярмоленко Ю.О. Соціально-економічні передумови розвитку аграрного виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 12. С. 64-68.
7. Кириленко І.Г., Івченко В.Є. Економічні аспекти трансформації сільськогосподарського виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 21-28.
8. Кирилов Ю.Є. Розвиток аграрного сектору економіки в умовах глобалізації. *Економіка АПК*. 2016. № 5. С. 23-29.
9. Пугачов М.І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 12-18.
10. Денисенко М.П., Новіков Д.В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *Агросвіт*. 2019. № 12. С. 15-21.
11. Сегеда С.А. Сільське господарство як основа функціонування аграрно-продовольчого ринку України. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 1 (6). Т. 1. Полтава: ПДАА. 2013. С. 227-234.
12. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.11.2025).
13. Конституція України : станом на 1 жовтня 2017 р. / Верховна Рада України. Київ : Право, 2017. 93 с.
14. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради Української РСР 18 грудня 1990 р. №563-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 10. Ст. 100.
15. Сегеда С. А. Аграрно-продуктове виробництво України: монографія. Вінниця: Видавництво ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. 672 с.
16. Бородіна О, Яровий В. Європейська практика регулювання земельних відносин: загрози та виклики. *ДТ УА*. 2018. 21 липня (№ 28). с.7
17. Бородіна О.М. Науково-прикладні засади реконструктивного розвитку сільського господарства та села в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 4. С.70-80.

REFERENCES

1. Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku) / [Prysiashniuk M.V., Zubets M.V., Sabluk P.T. ta in.]; za red. M.V. Prysiashniuka, M.V. Zubtsia, P.T. Sabluka, V.Ia. Mesel-Veseliaka, M.M. Fedorova. K.: NNTs IAE, 2011. 1008 s.
2. Mesel-Veseliak V.Ia., Fedorov M.M. Teoretyko-metodolohichne i normatyvno-pravove zabezpechennia transformatsii ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy do rynkovykh umov hospodariuvannia, naukovyi suprovid ta efektyvnist zaprovadzhennia. *Ekonomika APK*. 2015. #7. S. 5-24.
3. Shubravska O.V. Ahroprodovolchyi rozvytok Ukrainy v konteksti hlobalnykh vyklykiv.

Ekonomika APK. 2014. #7. S. 52-58.

4. Shubravska O.V. Silskohospodarske vyrobnytstvo Ukrainy: novi mozhlyvosti ta vyklyky rozvytku. Ekonomika Ukrainy. 2015. #5. S. 40-51.

5. Zaburanna L.V., Poprozman N.V. Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva. Ekonomika APK. 2015. #3. S. 15-22.

6. Zaburanna L.V., Yarmolenko Yu.O. Sotsialno-ekonomichni peredumovy rozvytku aharnoho vyrobnytstva v Ukraini. Ekonomika APK. 2017. #12. S. 64-68.

7. Kyrylenko I.H., Ivchenko V.Ie. Ekonomichni aspekty transformatsii silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini. Ekonomika APK. 2017. #3. S. 21-28.

8. Kyrylov Yu.Ie. Rozvytok aharnoho sektoru ekonomiky v umovakh hlobalizatsii. Ekonomika APK. 2016. #5. S. 23-29.

9. Puhachov M.I. Aharnyi sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh instytutsiinykh zmin. Ekonomika APK. 2017. #5 S. 12-18.

10. Denysenko M.P., Novikov D.V. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy. Ahrosvit. 2019. #12. S. 15-21.

11. Seheda S.A. Silske hospodarstvo yak osnova funktsionuvannia aharno-prodovolchoho rynku Ukrainy. Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi aharnoi akademii. Vyp. 1 (6). T. 1. Poltava: PDAA. 2013. S. 227-234.

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia: 04.11.2025).

13. Konstytutsiia Ukrainy : stanom na 1 zhovtnia 2017 r. / Verkhovna Rada Ukrainy. Kyiv : Pravo, 2017. 93 s.

14. Pro zemelnu reformu: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR 18 hrudnia 1990 r. №563-KhII. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. 1991. #10. St. 100.

15. Seheda S. A. Aharno-produktove vyrobnytstvo Ukrainy: monohrafiia. Vinnytsia: Vydavnytstvo TOV «Merkiuri-Podillia», 2020. 672 s.

16. Borodina O, Yarovyi V. Yevropeiska praktyka rehuliuвання zemelnykh vidnosyn: zahrozy ta vyklyky. DT UA. 2018. 21 lytnia (№ 28). s.7

17. Borodina O.M. Naukovo-prykladni zasady rekonstruktyvnoho rozvytku silskoho hospodarstva ta sela v Ukraini. Ekonomika i prohnozuvannia. 2016. #4. S.70-80.